

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СВІТУ ЕМОЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ще на початку ХІХ ст. В. фон Гумбольдт наголошував на тому, що мова як продукт активної діяльності людини наскрізь пронизана почуттями, вона не просто засіб спілкування, взаєморозуміння, а справжній світ, який поєднує зовнішню дійсність із внутрішніми інтенціями, внутрішнім світом людини [4]. Проте довгий час лінгвісти не приділяли належної уваги дослідженню мовних одиниць, що позначають і передають внутрішній світ людини: "...мовне вираження емоцій до цього часу досліджене недостатньо", – робить висновок Ю. Караулов [7, с. 211]; а тривале ігнорування антропоцентричного підходу до вивчення мовних явищ – "помилка лінгвістики" [12, с. 35].

Гумбольдтівські ідеї були осмислені і продовжені представниками європейського неогумбольдтіанства (Л. Вайсгербер, Г. Іпсен, П. Гартман та ін.). На початку ХХ ст. в зарубіжному мовознавстві виник новий напрямок (так звана "ідеалістична лінгвістика", або "естетична школа"), який передбачав активне вивчення стилістичних функцій мовних одиниць на тлі домінування експресивної та естетичної функцій мови, значущості ролі людського "духу" в комунікативних актах, процесах вербалізації внутрішнього світу [5, с. 143]. Виникнення нового напрямку – це своєрідна реакція його представників (К. Фосслера, який очолив естетичну школу, Б. Кроче, Х. Хатцфельда, Л. Шпітцера, Ф. Шюрра та ін.) на недостатню увагу до проблеми людського чинника в мові та на "недоліки теоретичної та практичної діяльності молодіограматичної школи" [5, с. 143].

У другій половині ХХ ст. сформувалася нова лінгвістична парадигма, розгорнута у "філософську формулу світу, за якою – між об'єктивною дійсністю <...> і свідомістю <...> існує інша дійсність <...>, що обіймає собою і мову" [10, с. 7].

Мову як світ світів у сучасній лінгвістиці послідовно розглядають у межах антропоцентричної парадигми, яка поєднує явища, що є предметом вивчення різних наук – когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології (етнолінгвістики), психолінгвістики та ін. Вербалізація світу емоцій, внутрішнього стану комунікантів відбиває склад фреймів концептосфери **ЕМОЦІЯ**, розташованих на двох полюсах, що репрезентують два світи – світ позитивних і світ негативних емоцій.

Важливо зазначити, що на позамовному рівні емоційність визначається через поняття "емоція", що є своєрідною реакцією людини на окремі фрагменти картини світу й становить "ядро мовної особистості, так само, як рефлексія – ядро її свідомості" [15, с. 63]. К. Ізард зазначає, що емоція виникає лише тоді, коли об'єкт позамов-

ної дійсності вже сприйнятий і оцінений [6, с. 43], вона "виявляється або як сильно мотивоване переживання, або як переживання, яке має безпосередню значущість для суб'єкта" [6, с. 56]. Емоції передають не логічні висновки, а внутрішнє сприйняття об'єкта особою, вони є "частиною ширшого класу психологічних реакцій, які були виділені для значення взагалі" [13, с. 141].

Учені-психологи вважають, що емоції відіграють важливу роль у життєдіяльності людини. У зв'язку з цим емоції кваліфікують як "особливий клас суб'єктивних психологічних станів, які відображають у формі безпосередніх переживань, відчуттів приємного або неприємного ставлення людини до світу, людей, процесу й результату своєї практичної діяльності" [11, с. 357].

Емоції фіксуються в пам'яті й відтворюються не довільно, а разом із тими позамовними явищами, які їх спричинили. Емоції пов'язані з мисленням, знаннями про світ [14, с. 5; 2, с. 28]. Зміни переконань і поглядів спричинюють і зміни емоційних станів людини, яких безліч і які здебільшого швидкоплинні. І тільки ті з них, що відзначаються тривалістю й переживаються частіше, ніж інші, мають вербальне позначення, фіксуються в лексичній системі мови [8, с. 27].

Емоції, які конкретна людина здатна пережити й виявляти, належать до єдиної системи, тому досить легко декодуються іншими людьми, хоч і сприймаються як тимчасовий стан душі особи, який або переростає в почуття, або гасне. Лексична система будь-якої мови не здатна передати (позначити) абсолютно всю емоційну сферу людини, увесь емоційний спектр.

Палітру почуттів людини порівнюють з багатоповерховою будовою, на вищих поверхах якої містяться соціальні почуття (патріотизму, відповідальності, справедливості, честі, обов'язку тощо) та естетичні (прекрасного, високого, трагічного, комічного тощо), на нижчих – фізіологічні (голод, спрага, біль, утома тощо), а почуття, які безпосередньо репрезентують внутрішній світ людини, тобто належать до суб'єктивних чинників (позитивних: радість, задоволення, захоплення, симпатія тощо та негативних: невдоволення, горе, сум, страх, злість тощо) зараховуються до проміжних поверхів [8, с. 20–25].

Емоції, почуття – явища конкретні. Як психічна реальність, вони є головними чинниками, які забезпечують співвідношення фрагментів концептуальної картини світу з національною шкалою цінностей. Конкретне почуття-ставлення формує так звану "модальну рамку", що супроводжує денотативний план лексичної одиниці, несе додаткову інформацію, яка виявляється набагато вагомішою, ніж денотативно-сигніфікативна.

Важливо зазначити, що на мовному рівні емоційність трансформується в емотивність, яка відбивається, відображається, позначається й закріплюється передусім у семантиці лексичної одиниці як її окре-

мий (додатковий) компонент. На думку Ч. Стівенсона, "емотивне значення – це таке значення, при якому реакцією (з погляду слухача) або стимулом (з погляду мовця) є певна гама емоцій" [13, с. 141].

Можна погодитися з думками тих учених, які вважають, що кожна лексична одиниця містить емоційний потенціал. Так, В. Гридін зазначає, що є можливість "уявити спроможність слова виражати емоції у вигляді певного континууму, в межах якого всі слова мови могли б розташовуватися залежно від свого емоційного потенціалу від максимуму до мінімуму" [3, с. 4].

"Емотивність" як інваріантна сема в лексичному значенні слова реалізується у двох антонімічних варіантах: "схвалення" (позитивна емоційність) / "несхвалення" (негативна емоційність). У конкретних мовленнєвих актах кожен із цих варіантів репрезентується низкою алосем, які здатні передавати такі емотивні смисли: 1) емоційний стан, 2) становлення емоційного стану, 3) емоційний вплив, 4) емоційне ставлення, 5) зовнішнє вираження емоцій, 6) емоційне оцінювання, 7) емоційну якість. Наприклад, позитивна алосема "задоволення" може виражатися такими лексичними одиницями: *блаженствувати, втішатися, захоплюватися, вдовольнятися, зачаровуватися, кейфувати (кайфувати), милуватися, насолоджуватися, ніжитися, прохолоджуватися, процвітати, славитися, святкувати, радіти, раювати, смакувати* тощо.

Позитивна емотивність зазвичай реалізується в алосемах: *вірність, бажаність, відкритість, гуманність, лагідність, ласкавість, захоплення, задоволення, задушевність, закоханість, зачарованість, зацікавленість, надія, одухотвореність, повага, пошана, прагнення, радість, смиренність, сміливість, покірливість, добрість, дружність, жалісливість, щирість, щиросердність* та ін. Відповідно негативну емотивність передають алосеми: *байдужість, безнадія, біль, бундючність, гнів, досада, дразливість, дратівливість, гордування, горе, жорстокість, заздрісність, зарозумілість, затятість, злість, нахабність, невдоволення, ненависть, образа, пихатість, презирство, самотність, страх, сум, упертість* та ін.

Бінарність емотивних алосем виявляється не лише на рівні окремих лексичних одиниць, а й у межах контексту та на рівні інтонування, оскільки, напр., *ласка* буває не тільки *веселою, вірною, втішною, доброю, довірливою, дружньою, зворушливою, м'якою, ніжною, святою, сердечною, теплою, цілющою, чистою, чудовою, щирою*, а й *голодною, грубою, неправдивою, скупюю, фальшивою, фамільярною* тощо. Отже, формування емотивного компонента значення лексичної одиниці може зумовлюватися ще й просодичними засобами.

На думку О. Вольф, необхідно розмежовувати "мову, яка описує емоції, і мову, яка їх виражає", зважаючи на те, що першою мовці послуговуються зрідка, другою – часто [1, с. 41]. Це є характерним

передусім для лексичного шару. Так, у мові вживаються лексичні одиниці, які безпосередньо пов'язані з передаванням специфічних фрагментів картини світу – емоцій, почуттів, психічних станів, переживань, волевиявлень суб'єкта. Тому в одних випадках лексема може називати, описувати почуття, інформувати про нього (1), а в інших – виражати його (2). Пор.: 1) *Любові на світі більше, ніж думають люди* (М. Стельмах) і 2) *...любов уже полонила, затуманила оце миловидне молодюсінке дівча... і хай суджений під зорями на руках понесе своє серденья, нашіптуючи йому найкращі слова...* (М. Стельмах).

Поняття про емоції, афективні стани та їх називання пов'язані з окремим класом слів, які мають денотативний тип лексичного значення та виконують номінативну функцію. Цей лексичний шар репрезентований словами, які тільки називають емоції, почуття, стани душі або описують їх: *радість, сум, любов, ласка, ніжність, щастя, страх, осуд, зневага, закохатися, ненавидіти* тощо. Як уже зазначалося, у них сема 'емоція' входить до складу денотації, а не до конотативного макрокомпонента. Такі слова слід кваліфікувати як неекспресивні та відносити до окремої тематичної групи "емотивна лексика". Проте такий узуальний статус згаданих лексем не перешкоджає їм, актуалізуючи свій глибинний експресивний потенціал, який має будь-яке повнозначне слово, набути функціонально-семантичної експресивності. Системно нейтральна лексема, помітно динамізувавшись, змінює свої функціональні параметри, потрапляє в поле експресивного контексту та сприймається як важливий його складник. Так, у поезіях Т. Шевченка емотив *любити* (*любить*) уживається і як номінатив (1), і як експресив (2). Пор.: 1) *Чи винна ж голубка, що голуба любить?*; 2) *А той, щедрий та розкошний, Все храми мурує; Та отечество так любить, Так за ним бідкує...* (явище енантіосемії).

Безпосереднє виявлення психічного стану людини, узагальнене почуття-ставлення до окремих фрагментів картини світу забезпечують емоційні вигуки, які характеризуються семантичною мінливістю, нестійкістю, дифузністю тощо. Так, вигук *О!* в українській мові має близько двадцяти "семантичних типів мовленнєвих реалізацій". Частина з них утворює семантичні оцінні опозиції "+" – "-": захоплення – осуд, схвалення – несхвалення та ін. [9, с. 23].

Предмет особливої уваги становлять лексеми, семантика яких поєднує денотативні та емотивно-оцінні компоненти: *багатознайко, галушник, розбазарити* та ін. Емотивність у таких словах репрезентує ядро їхньої семантики, а денотація відходить на другий план. Тому сприйняття емоційності можливе тільки у зв'язку із суб'єктом, який не лише "переживає" емоцію, а й виражає її за допомогою мовних засобів. Внутрішній стан суб'єкта переходить на слово, яке виступає носієм позитивної/негативної емотивності. Лексичні одиниці передають емоційне ставлення суб'єкта до предмета мовлення чи до адресата.

Отже, емотивний компонент не має постійного місця в значеннєвій структурі слова. Він може бути елементом як денотації, так і конотації. Усі випадки вербалізації емоцій залежні від синтагматичних зв'язків лексичних одиниць. Контекстуальне вживання лексем допомагає визначити тип і місце емотивного компонента в їхній семантиці.

Лексичні одиниці різних категорійних типів диференціюються на основі семантичних показників. Так, емотивний компонент у семантичній структурі іменника можна кваліфікувати як первинний і основний (слова ласкавого й лайливого змісту), вторинний (похідний) – у словах із домінантним оцінним компонентом (*мамій* – 'розпещений, винижений син': негативна оцінка + почуття несхвалення, осуду; *дрімайло* – 'дуже млява, неухважна людина': негативна оцінка викликає почуття несхвалення, осуду) або домінантним інтенсивно-параметричним компонентом (*сонько* – 'людина, яка багато спить': негативна оцінка + почуття несхвалення; *мудрагель* – 'той, хто багато роздумує, обмірковує': негативна оцінка + іронічне ставлення). Емотивний компонент в іменниках, які забезпечують позитивне/негативне оцінювання осіб, об'єктів, подій, явищ, фактів і ситуацій, пізнаних людиною, належить до похідних.

Для прикметників, які у своїй семантиці містять оцінку якості певного об'єкта з одночасним вираженням ступеня вияву якісної ознаки (*чудесний, прекрасний, славний, нікчемний* тощо), емотивний компонент слід кваліфікувати теж як похідний. Активними посилювачами якісних, кількісних та оцінних сем виявилися загальнооцінні прикметники та прикметники-інтенсиви. У їхній семантиці відбито вміння узагальнювати конкретні ознаки, властивості об'єктів і виявляти ціннісні ознаки на шкалі добре/погано або багато/мало. Якісні та кількісні параметри в семантиці прикметника визначають низку денотатів, зумовлюють модифікацію його семантики, виявляючи залежність від синтагматичних зв'язків.

У семантичній структурі лексичного значення дієслова емотивний компонент належить до вторинних, похідних. Позицію ядра зазвичай займає інтенсивно-параметричний компонент, який вербалізує семи підсилення (інтенсивність) / послаблення дії: "енергійно", "із силою", "швидко", "голосно", "мляво", "слабко", "повільно", "тихо" та ін. (*тарабанити, гамселити, лупити, плентатися*), або оцінний (*здрейфити* – неприязне ставлення до особи + почуття несхвалення; *повіятися* – негативне ставлення до особи + почуття зневаги).

Характер емотивного компонента залежить не тільки від емоції, яка домінує в контексті, а й від позиції лексичної одиниці в реченні. Так, аloseма 'ласка' функціонує в експресивах, що вживаються переважно у формі звертання (*ластівочко*), виконують функцію прикладки (*дівчина-зоря*) чи означення, вираженого демінутивами, маркованими суфіксами різних ступенів порівняння: *тоненький, тонесенький, тонюсінкий* тощо.

Емотивний компонент може вступати в протиріччя з денотативним значеннєвим планом лексичної одиниці. Це трапляється у випадках, коли денотація містить семи негативного змісту, а емотивний компонент – позитивного (1) або навпаки (2). Пор.: 1) *жалісливець, горювальник, сіромаха, нетяга, неборак, бідняга, бідолаха, сердега, великострадний, мученик* тощо – негативні фрагменти картини світу (денотація зі знаком "мінус") породжують жалість, співчуття, милосердя до тих, хто страждає (конотація зі знаком "плюс"); 2) *мазун (пестун, улюбленець), ловкач, матеріаліст, мудрагель, спідничник* – денотативний план цих лексичних одиниць є позитивним для осіб, які належать до його "носіїв", однак емотивний компонент сигналізує про негативні емоції, несхвальне ставлення мовців до таких суб'єктів.

У лексичній системі української мови до найхарактерніших виразників емотивних значеннєвих планів (чи окремих сем) належать зменшено-пестливі форми, зафіксовані ще в граматиках І. Ужевича та О. Павловського: *маленький, малесенький, малюсенький, малюсечний, мацюпенький, мацюпесенький, малюсеченький, мацюпенечкий, мацюпесенечкий, мацюпесесенечкий* тощо. Необхідно зазначити, що не лише прикметники можуть приєднувати до своїх основ демінутивно-меліоративні суфікси. Не менш активними в цьому плані є іменники (*бабуня, бабусенька, бабусечка, бабуся*), дещо рідше – дієслова (*спатки, спаточки, спатусеньки, спатунечки*), числівники та займенники (*одненький, кожнісінький, усенький*), прислівники (*ондечки, осьдечки, тамечки*): *...надолужать: то вмиваннячком, то взуваннячком...* (І. Карпенко-Карий); *Жити нам, житоньки треба!* (М. Вороний); *Тут вистачить і на вашу жінку, і на ваших діток, і на всеньких родаків...* (О. Гончар). Навіть слова, семантика основ яких дуже далека від позитивних емоцій (лексми на зразок *війна, ворог, смерть, зрада, біда* тощо), здатні сполучатися з демінутивно-меліоративними формантами. Ось рядки з відомих пісень: *Їхав козак на війноньку..., Згинуть наші вороженьки...* та ін.; приклади з художніх текстів: *Дивуйтеся, воріженьки, беру люблю; Скрипонько-зрадонько, Люба принадонько* (М. Вороний); *...як приголубить мене, то й усю бідоньку я забуду* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Сам факт існування таких утворень інтерпретується через зв'язки з мовно-естетичними знаками національної свідомості як вербалізаторами духовності нації: *Що за велет народ, що за диво-народ! Помудруйте, збагніть собі, що за могутній народ, котрий в пісні скажеши своїх ворогів "воріженьками" називає? Що за вічний народ, життєствердний народ! Помудруйте, збагніть собі, що за безсмертний народ, котрий чорну царівну могил – кляту смерть в пісні – "смертонькою" називає?* (В. Корж); *Було в тих піснях і степове озерце, де плавало відеречко, ... був і сердега бурлак, в якого заболіло тіло, ще й голівонька...* (М. Стельмах).

Досить розвиненою є й українська аугментативно-пейоративна система суфіксів, що передають емотивність зі знаком "мінус". Такі форманти можуть виконувати допоміжну роль у створенні негативно-емотивного забарвлення, приєднуючись до маркованих основ: *котяга, гарикало, свинтус, харцизяка, скиглії* тощо. Можна виділити навіть окремі словотвірні ряди (гнізда), які мають як пейоративний зміст, так і пейоративну форму: *скупендра, скупендряга, скупердя, скупердяга, скупердяй, скупердяйка, скупердяйство, скупцище* або тільки пейоративний зміст: *супар, супарство, супляк*. Якщо ж аугментативно-пейоративні суфікси приєднуються до нейтральних основ, то їхня роль як маркерів емотивності значно підвищується. Такі суфікси виступають формальними ознаками емотивного компонента в семантиці лексеми: *носань, носач, носяка, носяра, носюра, носище* тощо. Отже, згадувані суфікси є формальними вербалізаторами емотивності, вони досить легко виділяються, утворюючи антонімічні пари маркованих лексем: *довженький – довжелезний (-еньк- – -елезн-), козаченько – козачище (-еньк- – -ищ-), дівчинонька – дівчище (-оньк- – -ищ-), козаченько – козарлюга (-еньк- – -юг-)* тощо.

Отже, лексичні одиниці не фіксують у своїй семантиці всього емоційного спектра, проте їм властива градуальність, яка найяскравіше виявляється в класах слів із суфіксами суб'єктивної оцінки, оскільки вони не лише посилюють ознаку, названу твірною основою, а й утворюють нові конотації, передаючи: 1) ласку: *ріднесенький, дитяточко, спатуні*; 2) пестливість: *веснонька, голівонька, хвилиночка*; 3) захоплення: *домина, козарлюга* (добрий козарлюга!); 4) схвалення: *молодчина, хлопчисько* (здібний хлопчисько); 5) співчуття: *сиріточка, вдовоенька, бідняжечка*; 6) доброзичливість: *благовірненький, школярик*; 7) шанобливість: *ненька*; 8) замилювання: *дівчисько* (кмітливе дівчисько); 9) ласку з відтінком фамільярності: *дівулька, кумася*; 10) жартівливість: *карапузик, братія* (шоферська братія); 11) фамільярність: *дівуля, молодчага, симпатяга, інтрижка*; 12) ласку з відтінком поблажливості: *халамидничок*; 13) ласку з відтінком іронії: *козаченя, простачок*; 14) несхвалення: *ідейка, гиденький*; 15) іронію: *вояка, воротій, гришок*; 16) осуд: *бродяга, торгаш, куркулик, землячок*; 17) приниження: *інтелігентик, гімназистик*; 18) фамільярність із відтінком зневаги: *теребій, сплюха*; 19) зневагу: *збіговисько, ледацюга*; 20) зневагу з відтінком презирства: *бабій*; 21) презирство: *лобуряка, соплій*.

Поряд із традиційним уживанням аналізованих формантів, які, приєднуючись до тієї самої основи, утворюють одиниці з емотивно полярним конотативним значенням, для української мови характерні бінарні емотивні протиставлення в межах одного слова. Явище поляризації двох значень у межах одного слова одержало назву "енантіосемія".

Поляризація значень може відбуватися не лише на рівні денотації, а й у межах конотативного значеннєвого плану, змінюючи емотивний "плюс" на емотивний "мінус" або навпаки. Бінарне протиставлення

емотивних сем схвалення/несхвалення виявляється між різними значеннями однієї лексеми, утвореної як способом основоскладання чи словоскладання, так і шляхом суфіксального експресивного словотвору: *добродій* – 1) той, хто допомагає кому-небудь, підтримує кого-небудь (+), і 2) про лиху, ненависну, небезпечну людину (-); *красномовець* – той, хто вмє гарно говорити, майстерно володіє словом; оратор (+) і любитель виголошувати пишномовні, але беззмістовні промови (-); *голубчик* – ласкаве звертання до кого-небудь і звертання або прикладка з відтінком погрози, осуду, зневаги; *казочка* – зменшене до казка (+) і стара, давня *казочка* (-). Наведені приклади засвідчують, що емотивний компонент як аксіологічний репрезентатор денотата може легко усвідомлюватися, однак визначення його сутності (схвалення / несхвалення) можливе через устанавлення ілокуції – комунікативного наміру, мети адресанта висловлення та врахування загальнотекстової тональності. Так, у творах Г. Квітки-Основ'яненка експресив *голубчик* ужито в 51 контексті (з них: 1) ласкаве звертання до кого-небудь (41), 2) фамільярне звертання до кого-небудь (6), 3) іронічне звертання до кого-небудь з погрозою, зневагою, осудом (4) (СМТК-О, 1, 280).

Виявити емотивний компонент у структурі лексичного значення слова не завжди легко. Він зазвичай поєднується з іншими складниками – оцінністю, інтенсивністю, параметричністю, образністю тощо. Спостережено також взаємодію емотивної семантики з денотативною. Емотивний компонент збагачує останню, характеризуючи загалом усю поняттєву сферу лексичного значення маркованого слова.

Отже, в українській мові вербалізацію світу емоцій на лексико-семантичному рівні забезпечують: непохідні слова, у яких емотивний компонент, злившись з оцінним, має статус домінанти в їхньому прямому значенні; слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, у яких емотивний компонент є домінантним у їхньому прямому чи переносному значенні (*спатоньки*); похідні прості слова, у яких емотивний компонент поєднується з оцінним і має статус домінанти в їхньому прямому значенні (*вереда*); складні слова, у яких емотивний компонент, поєднавшись з оцінним, є домінантним у їхньому прямому значенні (*златоустий*); семантичні похідні (метафоричні лексико-семантичні варіанти – узуальні та okazіональні); індивідуально-авторські лексичні неологізми (*ласкавочка*).

1. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М., 1985; 2. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). – К., 2000; 3. Гридин В. Н. Психолінгвістическіє функиїї емоціонально-експресивної лексикі: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ін-т язикознання АН ССРСР. – М., 1976; 4. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М., 2000; 5. Ермоленко С. С. Проблемы изучения экспресивных единиц языка // Современное зарубежное языкознание: вопросы теории и методологии. – К., 1983. – С. 140–159; 6. Изард К. Эмоции человека. – М., 1980; 7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987; 8. Лук А. Н.

Эмоции и личность. – М., 1982; 9. *Мацько Л. І.* Інтер'єктиви в українській мові. – К., 1981; 10. *Мойсієнко А.* Мова як світ світів. Поетика текстових структур. – Умань, 2008; 11. *Немов Р. С.* Психологія. – М., 1995; 12. *Селиванова Е. А.* Когнитивна ономазіологія. – К., 2000; 13. *Стивенсон Ч.* Некоторые прагматические аспекты значения // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая прагматика. – Вып. 16. – М., 1985. – С. 129–154; 14. *Шаховский В. И.* Общие вопросы лингвистической теории эмоций // Язык и эмоции. – Волгоград, 1995. – С. 3–15; 15. *Шаховский В. И.* Языковая личность в эмоциональной коммуникативной ситуации // Филологические науки. – 1998. – № 2. – С. 59–65.

Людмила Українець

Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка

ЗВУКОВА ГРА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕТИЧНІЙ МОВІ XX СТОЛІТТЯ: КОНОТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

В українській поетичній мові яскрава фонетична конотація може бути змодельована в результаті свідомої гри звуками, що, у свою чергу, породжує особливу увагу до семантичних та емотивних нюансів лінгвістичних одиниць вищих рівнів – морфем та лексем. Зрештою, сама поетична форма художнього типу комунікації як стилістичний феномен є вже своєрідною грою. Так, для нідерландського вченого Й. Гейзінга версифікаційна техніка – це гра ("ритмічна чи симетрична організація мови, досягнення бажаного акцентування римою чи асономом, зумисне приховування смислу, штучна й мистецька побудова фрази – усе це може бути виявами ігрового духу" [Цит. за: 9, с. 165]), а П. Валері взагалі категорично твердив: у поезії "граються словами й мовою" [9, с. 165]. Про конотаційний аспект такого явища в працях цих учених, безперечно, не йшлося, однак перспективи дослідження сугестивних властивостей звукових одиниць у них можна відшукати, коли Й. Гейзінга, наприклад, говорить про бажане акцентування римованими співзвуччями або визначає суть спорідненості поезії з грою, що полягає, на його думку, у структурі самої творчої уяви, звороті поетичної фрази, розвитку мотиву й вираженні настрою, пов'язаних із зумисним приховуванням смислу. В україністиці гра структурними елементами слова як семантико-стилістичне явище досліджена на рівні функціонування лексем (О. Тараненко), морфем (О. Тимчук) та на матеріалі західнополіських говірок (Г. Аркушин). В аспекті породження звуками конотацій гра ще не знайшла свого системного висвітлення, тимчасом як у поетичній мові XX ст. це явище митці використовують надзвичайно часто й ефективно. За визначенням О. Тараненка, гра слів – це "використання звукової, лексичної, граматичної форми мовних одиниць (слів, їх окремих значень та частин, фразеологічних одиниць, синтаксичних конструкцій і т. ін.) для створення певних фонетико- та семантико-стилістичних явищ, що